

تأثیر سرمایه اجتماعی بر ریسک پذیری دانشجویان کارآفرینی

(مورد مطالعه: دانشجویان دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران)

سید سیامک علوی کیا* ، لیلا نصرالهی وسطی** ، فاطمه گلابی***

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۶/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۱/۱۲

چکیده

قدرت ریسک‌پذیری بالا از مهم‌ترین ویژگی‌های یک فرد کارآفرین به‌شمار می‌رود که می‌تواند زمینه‌ساز تولید و اشتغال‌زایی شود. ریسک‌پذیری به نوبه خود می‌تواند ناشی از عوامل متعددی باشد که زمینه را برای پذیرش سطوح بالاتر ریسک فراهم می‌آورد. سرمایه اجتماعی از جمله فاکتورهای کلیدی به‌شمار می‌رود که می‌تواند نقشی اساسی در بالا بردن سطح ریسک‌پذیری افراد کارآفرین ایفا کند. در این راستا، پژوهش حاضر به بررسی نظری و تجربی تأثیر

* . استادیار، گروه به‌نژادی و بیوتکنولوژی گیاهی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تبریز.

ss.alavikia@tabrizu.ac.ir

** . دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه تبریز،

l.nasrolahi@tabrizu.ac.ir

(نویسنده مسئول).

*** . دانشیار، عضو هیئت علمی گروه علوم اجتماعی، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه تبریز.

f.golabi@gmail.com

سرمایه اجتماعی بر ریسک‌پذیری دانشجویان کارآفرینی می‌پردازد. جامعه آماری پژوهش همه دانشجویان دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران هستند که در بازه زمانی در این دانشکده مشغول به تحصیل بوده‌اند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران برابر با ۲۵۲ برآورد شد. به منظور جمع‌آوری داده‌ها از روش نمونه‌گیری غیراحتمالی در دسترس استفاده شد. برای آزمون فرضیه‌ها، از آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون ریدج بهره گرفته شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که اعتماد فردی و نهادی تأثیر مثبتی بر ریسک‌پذیری دانشجویان دارد. به علاوه، مشارکت همیارانه، خیریه‌ای و مذهبی، ریسک‌پذیری دانشجویان را بهبود می‌بخشد. با وجود این، تأثیر مشارکت رسمی و اعتماد عمومی بر ریسک‌پذیری معنی‌دار نبود.

مفاهیم کلیدی: سرمایه اجتماعی، مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، ریسک‌پذیری، تحلیل رگرسیون ریدج.

مسئله پژوهش

امروزه توسعه کارآفرینی یکی از الزامات اساسی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در هر کشور به‌شمار می‌رود (نصرالهی، ۱۳۹۱: ۶۳). توسعه کارآفرینی به افزایش منابع ملی، کاهش نرخ بیکاری، تعادل ساختاری و توسعه شهرها و روستاها منجر می‌شود. در یک اقتصاد پویا، ایده‌ها، محصولات و خدمات همواره در حال تغییر هستند و در این میان کارآفرین است که الگویی را برای مقابله و سازگاری با شرایط جدید، به ارمغان می‌آورد. از این رو در یک گستره وسیع، تمام عناصر فعال در صحنه اقتصاد (مصرف‌کنندگان، تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران) باید به کارآفرینی بپردازند و به سهم خود کارآفرین باشند. پژوهش‌ها نشان داده افراد کارآفرین از ویژگی‌های روان‌شناختی خاصی برخوردارند که آنها را از دیگران متمایز می‌سازد (نصرالهی، ۱۳۹۱: ۶۴). واگنر و استنبرگش ویژگی شامل توفیق‌طلبی، ریسک‌پذیری، اعتماد به نفس، عمل‌گرا بودن،

استقلال، و کانون کنترل درونی را به‌عنوان فاکتورهای شخصیتی افراد کارآفرین معرفی می‌کند (Wagner and Sternberg, 2004:221). قدرت ریسک‌پذیری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های مطرح شده، نقشی کلیدی در موفقیت افراد کارآفرین ایفا می‌کند. این ویژگی به مفهوم تمایل به انجام دادن اقداماتی است که می‌تواند پیامدهای ناخوشایندی را دربرداشته باشد. ریسک‌پذیری شامل تمایل به مدیریت و برعهده گرفتن امور و اختصاص منابع به فرصت‌هایی است که احتمال تقبل هزینه شکست معقولی را نیز همراه دارند. یکی از گسترده‌ترین ویژگی‌های ذکرشده از کارآفرینان یا کارآفرینی تمایل به پذیرش ریسک است (عباس‌زاده و نصرالهی، ۱۳۹۳: ۵). مک کله لند (۱۹۶۲) ادعا کرده بود که افراد با نیاز به موفقیت بالا تمایل بیشتری به قبول ریسک دارند. کارآفرین وقت، تلاش و اعتبار کاری خود را در معرض ریسک قرار می‌دهد و منابع مالی را در یک کار با ریسک بالا سرمایه‌گذاری می‌کند؛ در این کار، عدم قطعیت و ریسک ناشی از شکست وجود دارد. به همین دلیل، کارآفرینان به یادگیری مدیریت ریسک و تحمل ابهام برای خود و دیگران تمایل دارند و شکست یک پروژه را به‌عنوان یک تجربه یادگیری تلقی می‌کنند، نه به‌عنوان تراژدی فردی. تمایل به ریسک‌پذیری می‌تواند تحت تأثیر عوامل غیراقتصادی مثل شبکه روابط اجتماعی قرار گیرد. اندیشمندان حوزه جامعه‌شناسی بر این باورند که سرمایه اجتماعی^۱ می‌تواند به ریسک‌پذیری و در نتیجه تسهیل نوآوری افراد کارآفرین منجر شود (Wossena et al, 2015:84). باید توجه داشت که علاوه بر عوامل اقتصادی همچون مزیت‌های بازار و سرمایه که بر کارآفرینی تأثیرگذارند، عوامل غیراقتصادی، نظیر شبکه روابط اجتماعی، نیز می‌تواند بر پدیده کارآفرینی تأثیرگذار باشد. در جامعه ایران امروز، موانع کارآفرینان صرف‌نظر از عوامل سیاسی، اقتصادی، حقوقی و مدیریتی به‌دلایل اجتماعی - فرهنگی، از جمله نادیده گرفتن روابط و پیوندهای اجتماعی نیز هست. سرمایه اجتماعی، به‌عنوان

یک پدیده اجتماعی، می‌تواند باعث بروز خلاقیت، ایده‌پروری، تسهیل رفتارهای نوآورانه و ریسک‌پذیری شود که از جمله شاخص‌های کارآفرینی محسوب می‌شوند. افرادی با سرمایه اجتماعی بالاتر به منابع و اطلاعات بیشتری دسترسی دارند که می‌تواند در روند تشکیل و توسعه کسب و کار و دستیابی به بازارهای جدید تاثیرگذار باشند. از این رو سرمایه اجتماعی اهمیت ویژه‌ای برای کارآفرینان دارند. سرمایه اجتماعی در رابطه با کارآفرینی نقش اهرم را بازی می‌کند و نمی‌توان از آن به‌عنوان ایجادکننده کارآفرینی نام برد، اما برای این که خلاقیت موجود در فرد کارآفرین به عمل درآمده و به کارآفرینی منجر شود، عوامل محیطی زیادی دخالت و تأثیر دارند که یکی از آنها می‌تواند سرمایه اجتماعی باشد. داشتن شبکه‌ای از روابط گسترده، بالا بودن اعتماد و تبادل اطلاعات میل به کارآفرینی و در نتیجه ریسک‌پذیری را افزایش خواهد داد. افزایش حمایت اجتماعی، ریسک خلاقانه، ارتقای روحیه کار تیمی و فعالیت‌های مشارکتی، عوامل ارتباطی و روابط متقابل توأم با اعتماد، زمینه‌های اجتماعی کارآفرینی به حساب می‌آید. بنابراین می‌توان انتظار داشت که ابعاد مهم سرمایه اجتماعی، شامل اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی، آستانه تحمل افراد را در شرایط پرریسک بالاتر می‌برد. با این حال مطالعات تجربی اندکی با تمرکز بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، اثرات آن بر ریسک‌پذیری افراد را مورد بررسی قرار داده‌اند. بر این اساس، مطالعه حاضر دو هدف اصلی را دنبال می‌کند: (۱) تعیین تأثیر اعتماد اجتماعی بر ریسک‌پذیری دانشجویان؛ (۲) تعیین تأثیر مشارکت اجتماعی بر ریسک‌پذیری دانشجویان.

پیشینه پژوهش

نصرالهی و جلیوند (۲۰۱۴: ۲۰۹) با استفاده مدل سرمایه اجتماعی ناهاپیت و گوشال^۱ (۱۹۹۸) و مدل ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان لومپکین و دس^۲ (۱۹۹۶) و

1. Nahapiet and Ghoshal
2. Lumpkin and Dess

با استفاده از معادلات ساختاری به بررسی رابطه علت و معلولی میان سرمایه اجتماعی و کارآفرینی پرداختند. این پژوهشگران دریافتند که سرمایه اجتماعی با ابعاد ساختاری، شناختی و ارتباطی بر کارآفرینی زنان روستایی با ابعاد کسب موفقیت، نوآوری، ریسک‌پذیری، کنترل درونی، تحمل ابهام، اعتماد به نفس و فرصت‌طلبی، تأثیر مثبت، معنی‌دار و قابل‌توجهی دارد. نتایج پژوهش‌های بانداري^۱ (۲۰۱۴) نشان داد که سرمایه اجتماعی نقشی مهم در کاهش ادراک از ریسک بالای طبیعی، چه در مرحله قبل از بروز بلایا و چه در مرحله بعد از وقوع بلایا، ایفا می‌کند. هینک و سوسمات^۲ (۲۰۱۳: ۷۹۱) در مطالعه خود به بررسی میزان سرمایه اجتماعی و ریسک‌پذیری در بخش شرقی و بخش غربی آلمان پرداختند. نتایج حاکی از آن بود که میزان سرمایه اجتماعی در غرب آلمان کم‌تر از شرق آلمان است. به علاوه، شرق آلمان در مقایسه با غرب آلمان از ریسک‌پذیری بالاتری برخوردار بودند. گداجلوویچ و همکاران^۳ (۲۰۱۳: ۴۶۶) بیان داشتند که سرمایه اجتماعی یکی از فاکتورهای زیربنایی برای نظریه کارآفرینی است. ایوونن و همکاران^۴ (۲۰۱۱: ۳۷) اظهار داشتند که سرمایه اجتماعی به بروز رفتارهای کارآفرینانه روستاییان در قالب شرکت‌های کوچک، منجر می‌شود. کالجی و چن^۵ (۲۰۱۱: ۱۱۳) به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و رفتارهای ریسک‌آور یا محافظتی^۶ پرداختند. این پژوهشگران دریافتند که در بین عوامل اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی، سرمایه اجتماعی می‌تواند بر ریسک‌پذیری افراد برای پیامدهای منفی رفتارها تأثیر بگذارد. فری و همکاران^۷ (۲۰۰۹: ۱۳۸) معتقدند که توسعه فرهنگ کارآفرینی و ایجاد شرکت‌های جدید مستلزم تشویق کارآفرینان موجود و در حال ظهور برای بهره‌برداری

1. Bhandari

2. Heineck and Süssmuth

3. Gedajlovic et al.

4. Iivonen et al.

5. Kaljee and Chen

6. protective behaviors

7. Ferri et al.

از شبکه‌های رسمی و غیررسمی آنها و تلاش در جهت توسعه سازمان‌ها و نهادهایی است که به ایجاد سرمایه اجتماعی کمک می‌کنند. هیلبرن^۱ (۲۰۰۵: ۱۱۱) در مطالعه خود روی کارآفرینان روستایی خاطر نشان می‌کند که سرمایه اجتماعی منعکس‌کننده توانایی اعضای جامعه برای مشارکت، همکاری، سازماندهی و تعامل کردن با یکدیگر است. یافته‌های این پژوهشگر بیانگر آن بود که کارآفرینی یکی از پیامدهای مهم سرمایه اجتماعی به‌شمار می‌رود و بین کارآفرینی و اشکال مختلف سرمایه، به‌ویژه سرمایه اجتماعی، برای توسعه جوامع وابستگی وجود دارد. عباس‌زاده و نصرالهی (۱۳۹۳: ۱) دریافتند که اعتماد نهادی تأثیر مستقیم و غیرمستقیمی (از طریق سازه خلاقیت) بر ریسک‌پذیری زنان کارآفرین دارد. در واقع، هر چه اعتماد زنان کارآفرین به نهادها بیشتر باشد، خلاقیت بیشتر و در نتیجه تمایل به ریسک‌های بالاتری خواهند داشت. فیروزآبادی و نصرالهی (۱۳۹۳: ۲۵) در مطالعه خود روی زنان کارآفرین روستایی نشان دادند که بین اعتماد اجتماعی (با ابعاد فردی، عمومی و نهادی) و روحیه کارآفرینی (با ابعاد ریسک‌پذیری و خلاقیت) رابطه معنی‌داری وجود دارد. علی‌بیگی و همکاران (۱۳۹۱: ۵۹) به این نتیجه رسیدند که رابطه مثبت و معنی‌داری بین سرمایه اجتماعی و ریسک‌پذیری کشاورزان وجود دارد. براساس نتایج معادلات ساختاری، احساس اعتماد و امنیت، بها دادن به زندگی و دوستی و روابط خانوادگی، واریانس بیشتری از میزان ریسک‌پذیری کشاورزان کلزاکار را تبیین کردند. ربیعی و صادق‌زاده (۱۳۹۰: ۱۹۱) نشان دادند که رابطه مثبتی بین سرمایه اجتماعی و ابعاد آن با کارآفرینی وجود دارد، به نحوی که در بین ابعاد کارآفرینی، شاخص ریسک‌پذیری دارای بیش‌ترین تأثیرپذیری است. به اعتقاد این پژوهشگران، داشتن شبکه‌ای از روابط گسترده، بالابودن اعتماد و تبادل اطلاعات میل به کارآفرینی را افزایش خواهد داد. بالا بردن حمایت اجتماعی از ریسک خلاقانه، ارتقای روحیه کار تیمی و فعالیت‌های مشارکتی عوامل ارتباطی و روابط متقابل با اعتماد، زمینه‌های اجتماعی کارآفرینی به حساب می‌آید. عسگری و همکاران

(۲۰۱۱: ۹۰۸) با مطالعه‌ای در صنعت فولاد، دریافتند که رابطه معنی‌داری بین سرمایه اجتماعی (با ابعاد سرمایه ساختاری و شناختی) و کارآفرینی سازمانی وجود دارد. نتایج مطالعه تسلیمی و همکاران (۱۳۸۵: ۲۷) حاکی از آن بود که بین سرمایه اجتماعی (ابعاد آن یعنی شناختی و ساختاری) با کارآفرینی درون سازمانی رابطه‌ای مثبت وجود دارد. به عبارتی روشن‌تر، با افزایش سرمایه اجتماعی کارآفرینی درون‌سازمانی افزایش می‌یابد.

با توجه به مبانی نظری و پیشینه پژوهش، می‌توان دریافت که بین سرمایه اجتماعی و ریسک‌پذیری افراد ارتباطی منطقی وجود دارد. وجود ارتباط مستقیم بین سرمایه اجتماعی و ریسک‌پذیری بدان معنی است که می‌توان با سرمایه‌گذاری و تلاش در جهت ارتقای سطح سرمایه اجتماعی، میزان ریسک‌پذیری و قدرت مدیریت، ریسک افراد را افزایش داد. می‌توان انتظار داشت که سرمایه اجتماعی با ابعاد مشارکت (رسمی، غیررسمی مذهبی، غیررسمی خیریه‌ای، غیررسمی همیارانه) و اعتماد اجتماعی (نهادی، فردی، عمومی) بر ریسک‌پذیری دانشجویان مؤثر باشد. لذا می‌توان فرضیه‌های زیر را مطرح کرد:

H1: مشارکت اجتماعی غیررسمی همیارانه، تأثیر مثبت و معنی‌داری بر ریسک‌پذیری دانشجویان دارد.

H2: مشارکت اجتماعی غیررسمی مذهبی، تأثیر مثبت و معنی‌داری بر ریسک‌پذیری دانشجویان دارد.

H3: مشارکت اجتماعی غیررسمی خیریه‌ای، تأثیر مثبت و معنی‌داری بر ریسک‌پذیری دانشجویان دارد.

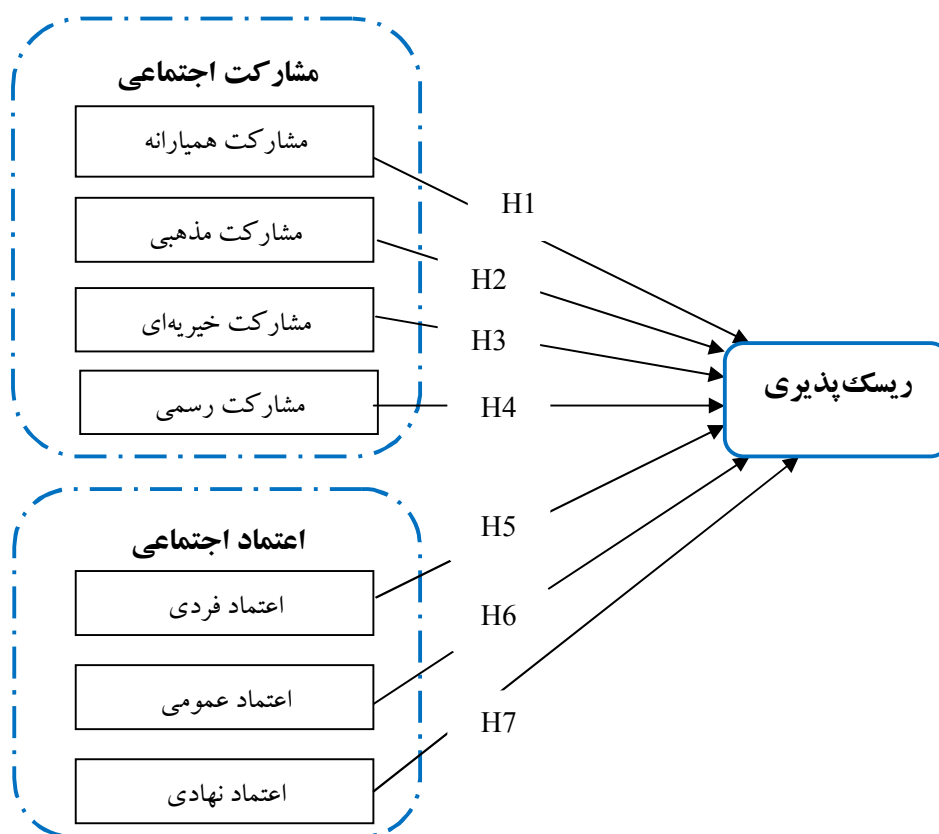
H4: مشارکت اجتماعی رسمی، تأثیر مثبت و معنی‌داری بر ریسک‌پذیری دانشجویان دارد.

H5: اعتماد اجتماعی فردی، تأثیر مثبت و معنی‌داری بر ریسک‌پذیری دانشجویان دارد.

H6: اعتماد اجتماعی عمومی، تأثیر مثبت و معنی‌داری بر ریسک‌پذیری دانشجویان دارد.

H7: اعتماد اجتماعی نهادی، تأثیر مثبت و معنی‌داری بر ریسک‌پذیری دانشجویان دارد.

هفت فرضیه پیشنهادی فوق را می‌توان در قالب مدل مفهومی شکل ۱ به تصویر کشید.

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

مبانی نظری پژوهش

سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی، مجموعه هنجارهای موجود در سیستم‌های اجتماعی است که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای آن جامعه شده و موجب پایین آمدن سطح هزینه‌های تبادلات و ارتباطات می‌شود. بانک جهانی، سرمایه اجتماعی را پدیده‌ای می‌داند که حاصل تأثیر نهادهای اجتماعی، روابط انسانی و هنجارها بر روی کمیت و کیفیت تعاملات اجتماعی است و تجارب این سازمان نشان داده است که این پدیده تأثیر قابل‌توجهی بر اقتصاد و توسعه کشورهای مختلف دارد. سرمایه اجتماعی برخلاف دیگر سرمایه‌ها به صورت فیزیکی وجود ندارد، بلکه حاصل تعاملات و هنجارهای گروهی و اجتماعی بوده و از طرف دیگر افزایش آن می‌تواند موجب پایین آمدن جدی سطح هزینه‌های اداره جامعه و نیز هزینه‌های عملیاتی سازمان‌ها شود (Nasrolahi and Jalilvand, 2014: 211). پژوهشگران سه مؤلفه اصلی سرمایه اجتماعی را اعتماد، انسجام، و مشارکت بر شمرده‌اند. با این حال، دو مؤلفه اعتماد و مشارکت از اهمیت بیشتری برخوردارند (فیروزآبادی و نصرالهی، ۱۳۹۳: ۳۱)؛ بنابراین در این مطالعه تأکید بر روی این دو مؤلفه است. اعتماد اجتماعی عبارت است از ذهنیت افراد نسبت به هم برای انجام امور روزمره و جاری خود به نحوی که هر چه میزان آن در بین افراد بیشتر باشد افراد برای انجام کنش‌های متقابل خود راحت‌تر خواهند بود یا می‌توان گفت اعتماد اجتماعی مهم‌ترین تسهیل‌کننده روابط اجتماعی میان افراد است. اعتماد اجتماعی دارای ابعاد سه‌گانه فردی، عمومی، و نهادی است (فیروزآبادی و نصرالهی، ۱۳۹۳: ۳۰). اعتماد فردی را می‌توان حسن‌ظن فرد نسبت به دیگر اعضای جامعه تعریف کرد. اعتماد فردی دلالتی بر انتظارات و تعهدات اکتسابی و تأیید شده از لحاظ اجتماعی است که افراد نسبت به یکدیگر دارند. اعتماد عمومی به میزان رابطه و گرایش گفته می‌شود که فرد را به سوی ارتباط با عموم مردم سوق می‌دهد و در واقع همان میزان اعتماد فرد به

عموم مردم است. اعتماد نهادی در واقع اعتماد به نهادهای دولتی و دانش کارشناسان و متخصصان است. به مرور زمان جوامع مختلف به نظام‌های تخصصی اعتماد می‌کنند و این واسطه می‌شود برای این‌که رابطه میان افراد و این نظام‌ها برقرار شود (فیروزآبادی و نصرالهی، ۱۳۹۳: ۳۰).

مشارکت اجتماعی به آن دسته از فعالیت‌های ارادی دلالت دارد که از طریق آنها اعضای یک جامعه در امور محله، شهر یا روستا شرکت کرده و به صورت مستقیم یا غیرمستقیم در شکل‌دادن به حیات اجتماعی مشارکت دارند (نصرالهی، ۱۳۹۱: ۵۲). در ادبیات مربوط به سرمایه اجتماعی، مشارکت اجتماعی دارای دو بعد کلی است: رسمی و غیررسمی. مشارکت اجتماعی رسمی، دلالت بر فعالیت و همکاری در طرح‌های عمرانی و شرکت در برنامه‌ها و جلسات رسمی و دولتی و اظهار نظر و دخالت در تصمیم‌گیری‌ها دارد. یا به عبارت دیگر می‌توان این نوع مشارکت را شرکت در انجمن‌ها، اتحادیه‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات مدنی رسمی دانست (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳: ۲۹۳). مشارکت اجتماعی غیررسمی بر همکاری و فعالیت‌های دسته‌جمعی افراد فارغ از برنامه‌ها و سیاست‌های حکومتی و دولتی، دلالت دارد. این نوع مشارکت از روابط میان افراد مشارکت‌کننده و قالب‌های رسمی نهادهای دولتی بیرون آمده و به مشارکتی اشاره دارد که افراد بدون واسطه بودن نهادهای دولتی و رسمی، اقدام به مشارکت در امور مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌کنند (عبداللهی، ۱۳۸۶: ۶۶). در یک دسته‌بندی، مشارکت غیررسمی دارای سه بعد همیارانه، خیریه‌ای و مذهبی است. مشارکت غیررسمی همیارانه، مشارکت در فعالیت‌های گروهی را که عموماً محلی هستند، شامل می‌شود و طیفی از همکاری‌های نوع دوستانه، مانند کمک به انجام اموری مثل فعالیت‌های کشاورزی، را در بر می‌گیرد. مشارکت غیررسمی خیریه - ایشتمل بر ابعاد متنوعی از همکاری‌های نوع دوستانه است که معمولاً بر پایه کمک‌های خانوادگی صورت می‌گیرد و تحت نظارت عوامل رسمی نیست. مفهوم مشارکت غیررسمی خیریه‌ای، کمک‌ها و اعانه‌هایی مانند کمک به همسایگان، دادن صدقه و

کمک‌های نقدی و غیرنقدی به نیازمندان و فقرای روستایی و محلی است و عموماً بلاعوض قلمداد می‌شوند. مفهوم مشارکت غیررسمی مذهبی دربرگیرنده طیفی از همکاری‌های داوطلبانه و خودانگیخته و محلی است که در زمان‌های مختلف و برای اجرای مراسم خاص صورت می‌گیرد و مشتمل بر همکاری‌هایی برای اجرای مراسمی همچون عزاداری و... است (فیروزآبادی و ایمانی جاجرمی، ۱۳۸۵: ۲۰۳).

ریسک‌پذیری

هر نوع فعالیتی در فرایند اجرا با احتمال وقوع حادثه با مخاطراتی روبه‌روست که حاصل آن، می‌تواند از تحقق صددرصد خواسته مورد انتظار جلوگیری کند. بنابراین، احتمالی که موجب می‌شود تا بازده مورد نظر حاصل نشود، ریسک نامیده می‌شود. این امر، به وضعیتی ناخوشایند اشاره دارد که ممکن است فرد در معرض آن قرار گرفته و متضرر شود. این وضعیت جدید می‌تواند یک حادثه زبانباز یا یک عمل بازدارنده و یا دربردارنده خطر، بی‌نظمی یا بی‌ثباتی در مسیر فعالیت‌ها باشد. یکی از ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان، ریسک‌پذیری است. در ذهن برخی افراد، ریسک‌پذیری به خطر کردن افراطی تعبیر می‌شود، در صورتی که کارآفرینان، به قبول ریسک‌های متوسط و حساب‌شده^۱ تمایل دارند. بیش‌تر افراد تمایل دارند در نگرش خود نسبت به ریسک و خطر کردن، افراط نکنند (Heineck and Süßmuth, 2013:794). ریسک را کنش‌ها، انتخاب‌ها و تصمیم‌های اتخاذشده، فعال می‌کنند. ریسک نه‌تنها همواره وجود دارد بلکه همواره با آنها روبه‌رو شده و در معرض آنها قرار داریم. ریسک درواقع، به حوزه عاملیت تعلق دارد تا به حوزه تقدیر (زتومکا، ۱۳۸۶: ۳۵). فرد محافظه‌کار، ریسک‌های بسیار کوچک را برمی‌گزیند که سود اندک اما مطمئن را به‌دنبال دارد، شاید به این دلیل که احتمال چندانی نمی‌رود مشکلی پیش آید و در قیل آن، مورد سرزنش قرار گیرد؛ اما

1. Calculated risk taking

کارآفرینان حد متوسط را انتخاب می‌کنند، به این معنی که ریسک معتدل را ترجیح می‌دهند زیرا احساس می‌کنند کوشش‌هایشان، در نتیجه کار، مؤثر خواهد افتاد. به‌طور کلی، هر نوع ریسکی، مورد نظر کارآفرینان نیست، بلکه منظور ریسک‌های معقول و حساب‌شده است (سلمانی‌زاده و انصاری، ۱۳۸۸: ۱۷۱). وقتی کارآفرین، خطرات یک کار را محاسبه می‌کند، شانس موفقیت یا شکست را نیز در نظر می‌گیرد که کار را ادامه داده یا از آن صرف نظر کند و وقتی بی‌توجه به امکان شکست، تصمیم به ادامه می‌گیرد، با خطر مواجه شده است. به دلیل وجود خطرات پیش‌بینی نشده در کارآفرینی، تنها اشخاص دلیر که مبارزات را می‌پذیرند، کارآفرین می‌شوند. بیش‌تر مردم از روبه‌رو شدن با خطر می‌ترسند، بنابراین پذیرای هیچ نوع خطری نیستند. این افراد، در کارهایی که صددرصد موفقیت‌آمیز نباشد، شرکت نمی‌کنند. کارآفرینان برخلاف آنان، خطر را می‌پذیرند؛ توجه خود را به شانس موفقیت معطوف می‌کنند و از شکست، هراسی ندارند. از امکان شکست آگاه بوده و کاربرایشان جذاب‌تر می‌شود (انصاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۸).

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی - کاربردی است که به روش پیمایشی انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش، همه دانشجویان دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران هستند که در بازه زمانی پژوهش (آذر و دی ۱۳۹۳) در حدود ۲۱۰۰ نفر در این دانشکده مشغول به تحصیل بودند. دانشجویان دانشکده کارآفرینی به این دلیل انتخاب شدند که اصولاً آموزش‌های کاربردی آنها در راستای پرورش روحیه کارآفرینی این دانشجویان است که ریسک‌پذیری یکی از ابعاد چنین روحیه‌ای است. اما نکته مهم آن است که سرمایه اجتماعی قابل آموزش نیست. پس این سؤال مطرح است که آیا این متغیر می‌تواند به ریسک‌پذیری منجر شود؟ پس از انجام مطالعه‌ای مقدماتی روی بخش کوچکی از

جامعه آماری شامل ۳۰ نفر از دانشجویان دانشکده کارآفرینی و تعیین انحراف معیار، حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران در سطح خطای ۵ درصد برابر با ۲۵۲ نفر برآورد شد. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری در دسترس^۱ استفاده شده است. بدین ترتیب که با مراجعه به دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران در طول ساعات کلاسی و به مدت دو ماه (آذر و دی)، از دانشجویان این دانشکده نمونه‌گیری به عمل آمد. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه‌ای محقق‌ساخته بود که از هشت بخش شامل سؤالاتی در مورد اعتماد فردی (۳ سؤال)، اعتماد عمومی (۳ سؤال)، اعتماد نهادی (۳ سؤال)، مشارکت رسمی (۳ سؤال)، مشارکت غیررسمی مذهبی (۳ سؤال)، مشارکت غیررسمی خیریه‌ای (۳ سؤال)، مشارکت غیررسمی همیارانه (۳ سؤال)، ریسک‌پذیری (۳ سؤال) تشکیل می‌شد. از پاسخ‌دهندگان خواسته شد تا میزان موافقت یا مخالفت خود با هر سؤال را روی یک مقیاس پنج‌گزینه‌ای لیکرت از ۱ (کاملاً مخالف یا بسیار کم) تا ۵ (کاملاً موافق یا بسیار زیاد) رتبه‌بندی کنند. سؤالات مربوط به بخش اعتماد (فردی، عمومی و نهادی) از مطالعه فیروزآبادی و نصرالهی وسطی (۱۳۹۳)، سؤالات مربوط به ریسک‌پذیری از مطالعه نصرالهی و جلیلود (۲۰۱۴: ۲۱۰) و سؤالات مربوط به مشارکت اجتماعی (رسمی، غیررسمی همیارانه، غیررسمی مذهبی و غیررسمی خیریه‌ای) از مطالعه نصرالهی (۱۳۹۱: ۸۹) اقتباس شده است. تحلیل داده‌ها در دو مرحله صورت می‌گیرد. در مرحله اول، روایی و پایایی ابزار سنجش مورد آزمون قرار می‌گیرد و سپس به منظور آزمون فرضیه‌ها، رگرسیون ریدج^۲ مورد استفاده قرار خواهد گرفت. در مرحله اول، به منظور بررسی روایی پرسش‌نامه از روایی تشخیصی^۳ و روایی صوری و با استفاده از نظرات خبرگان دانشگاهی بهره گرفته شد. روایی تشخیصی معنی‌داری تفاوت میان دو عامل را اندازه‌گیری می‌کند. برای بررسی روایی تشخیصی از

1. Convenience sampling
2. Ridge
3. Discriminant validity

ضرایب همبستگی میان عوامل استفاده می‌شود. چنانچه ضرایب همبستگی میان عوامل کم‌تر از ۰/۸۵ باشد، می‌توان استدلال کرد که ابزار سنجش از روایی تشخیصی مناسبی برخوردار است (Hair et al, 1995: 328). برای تعیین پایایی پرسش‌نامه، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. اگر مقادیر آلفای کرونباخ بزرگ‌تر از ۰/۶۹ باشد، پایایی پرسش‌نامه در حد رضایت‌بخشی است (جدول ۲ را ببینید). در مرحله دوم، به‌منظور آزمون فرضیه‌ها، از رگرسیون چندگانه استفاده شد. در تحلیل رگرسیون چندگانه، واریانس متغیر وابسته از طریق مشارکت نسبی و ترکیب خطی دو یا چند متغیر مستقل تبیین می‌شود و یک متغیر وابسته و مجموعه‌ای از متغیرهای مستقل وجود دارد.

یافته‌ها

نتایج آمار توصیفی نشان می‌دهد که ۴۱/۷ درصد (۱۰۵ نفر) پاسخ‌دهندگان مرد و ۵۸/۳ درصد (۱۴۷ نفر) زن بودند. ۵۳/۲ درصد (۱۳۴ نفر) پاسخ‌دهندگان دانشجوی کارشناسی ارشد و ۴۶/۸ درصد (۱۱۸ نفر) دانشجوی دکتری بودند. ۴۶/۰۵ درصد پاسخ‌دهندگان در دامنه سنی کم‌تر از ۲۵ سال، ۴۴/۰۵ درصد پاسخ‌دهندگان در دامنه سنی ۲۵ تا ۳۵ سال و ۹/۹ درصد در دامنه سنی بالاتر از ۳۵ سال قرار داشتند.

جدول ۱- ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان

عامل	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
جنسیت			
مرد	۱۰۵	۴۱/۷	۴۱/۷
زن	۱۴۷	۵۸/۳	۱۰۰
سن			
کمتر از ۲۵ سال	۱۱۶	۴۶/۰۵	۴۶/۰۵
بین ۲۵ تا ۳۵ سال	۱۱۱	۴۴/۰۵	۹۰/۱
بالای ۳۵ سال	۲۵	۹/۹	۱۰۰

مقطع تحصیلی			
۵۳/۲	۵۳/۲	۱۳۴	کارشناسی ارشد
۱۰۰	۴۶/۸	۱۱۸	دکتری

جدول ۲ میانگین، انحراف معیار، و ضریب آلفای کرونباخ متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، ضریب آلفای کرونباخ تمامی متغیرهای پژوهش نیز بالاتر از ۰/۶۹ است که نشان می‌دهد ابزار پژوهش از پایایی لازم برخوردار است.

جدول ۲- آمار توصیفی و ضرایب آلفای کرونباخ

متغیر	سؤال	میانگین	انحراف معیار	آلفای کرونباخ
اعتماد فردی	به فامیل‌های نزدیک و دور خود اعتماد دارم.	۳/۳۰	۰/۸۸۶	۰/۷۵۵
	به دوستان، آشنایان و همسایگان خود اعتماد دارم.	۳/۴۳	۰/۹۱۰	
	به همکلاسی‌های خود اعتماد دارم.	۳/۴۳	۰/۹۴۴	
اعتماد عمومی	به نظر من مردم در صحبت‌هایشان راستگو و صادق هستند.	۳/۶۵	۰/۸۳۶	۰/۷۵۵
	مردم به قول و قرارهای خود عمل می‌کنند.	۳/۴۲	۰/۹۱۷	
	مردم به حفظ و نگهداری وسایل امانت‌گرفته شده پایبند هستند.	۳/۴۹	۰/۸۵۴	
اعتماد نهادی	تمایل دارم که پول‌های خود را در حساب‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز کنم.	۳/۶۵	۰/۸۴۶	۰/۷۳۸
	مدیران و معاونین دانشگاه در طرح و پیگیری مشکلات دانشجویان به وظایف خود عمل می‌کنند.	۳/۷۱	۰/۹۰۲	
	به صداقت و درستی عملکرد و رفتار پرسنل دانشگاه اعتماد دارم.	۳/۳۹	۰/۸۰۸	

۰/۶۹۳	۰/۸۹۷	۳/۴۴	در همایش‌ها و کنفرانس‌های علمی شرکت می‌کنم.	مشارکت رسمی
	۰/۹۱۰	۳/۳۹	در انجمن‌های علمی دانشجویی مشارکت فعال دارم.	
	۰/۹۰۹	۳/۴۲	در انتخابات مختلف (مثل دانشجویی، مجلس، ریاست جمهوری و...) شرکت می‌کنم.	
۰/۷۸۶	۰/۹۱۹	۳/۳۶	همیشه سعی می‌کنم به مردم آسیب‌دیده (سیل - زده، جنگ‌زده، زلزله‌زده و...) کمک کنم.	مشارکت غیررسمی خبریه‌ای
	۰/۸۸۳	۳/۳۹	تاجایی که بتوانم به ایتام و افراد بی‌بضاعت کمک می‌کنم.	
	۰/۹۴۹	۳/۴۴	در حد توانم به نیت اموات و گذشتگان خیرات می‌کنم.	
۰/۸۲۱	۰/۹۳۷	۳/۴۰	در مراسم جشن و سرور یا عزاداری مذهبی در مساجد یا هیأت‌ها حاضر می‌شوم	مشارکت غیررسمی مذهبی
	۰/۹۲۴	۳/۲۹	در نماز جماعت و آموزش احکام دینی شرکت می‌کنم	
	۰/۸۹۳	۳/۳۱	در مراسم ماه رمضان و برگزاری مراسم شب قدر شرکت می‌کنم.	
۰/۷۴۵	۰/۹۳۴	۳/۳۲	در غیاب دوستان و آشنایانم از وسایل و اموال آنها به‌خوبی نگهداری می‌کنم.	مشارکت غیررسمی همپارانه
	۰/۸۹۶	۳/۳۳	اغلب اوقات به دوستان و آشنایانم پول قرض می‌دهم یا آنها را ضمانت مالی می‌کنم.	
	۰/۹۴۱	۳/۴۵	در مراسم شادی و یا عزاداری دوستان و آشنایانم همیشه پیش‌قدم می‌شوم.	

۰/۷۷۲	۰/۹۱۲	۳/۵۰	اگر شانس موفقیت انجام کاری ۵۰-۵۰ باشد آن را انجام می‌دهم.	ریسک‌پذیری
	۰/۸۹۶	۳/۵۸	دوست دارم برنامه‌ها و طرح‌های پرریسک و جدیدی را آغاز کنم.	
	۰/۸۷۰	۳/۴۴	اگر در کاری احتمال شکست وجود داشته باشد باز هم ترجیح می‌دهم آن کار را انجام دهم.	

به علاوه، با توجه به ضرایب همبستگی موجود در جدول ۳ می‌توان دریافت که همبستگی‌های موجود میان متغیرها کم‌تر از مقدار پیشنهادی ۰/۸۵ است که بیانگر وجود روایی تشخیصی ابزار سنجش مورد استفاده در پژوهش است. لازم به ذکر است که معناداری همبستگی میان متغیرها، در سطح $(P \geq 0/05)$ آزمون شده است. با توجه به نتایج حاصل از آزمون همبستگی پیرسون، تمامی روابط میان متغیرهای پژوهش مثبت و معنی‌دار است که حاکی از وجود رابطه مستقیم میان متغیرهای مستقل و وابسته است. براساس جدول ۳ می‌توان دریافت که ضرایب همبستگی میان متغیرها نسبتاً بالا بوده و حاکی از وجود ارتباط مستقیم و قوی میان ابعاد سرمایه اجتماعی، شامل اعتماد اجتماعی (اعتماد فردی، اعتماد عمومی و اعتماد نهادی)، مشارکت اجتماعی (مشارکت رسمی، مشارکت غیررسمی خیریه‌ای، مشارکت غیررسمی نوع‌دوستانه و مشارکت غیررسمی همیارانه) و ریسک‌پذیری دانشجویان است.

جدول ۳- ضرایب همبستگی میان متغیرهای پژوهش

همبستگی بین	اعتماد فردی	اعتماد نهادی	اعتماد عمومی	مشارکت رسمی	مشارکت مذهبی	مشارکت خیریه‌ای	مشارکت همیارانه	ریسک‌پذیری
اعتماد فردی	۱	-	-	-	-	-	-	-
اعتماد نهادی	۰/۷۲۱*	۱	-	-	-	-	-	-

-	-	-	-	-	۱	*۰/۷۶۱	*۰/۷۲۵	اعتماد عمومی
-	-	-	-	۱	*۰/۶۶۷	*۰/۷۲۴	*۰/۷۴۶	مشارکت رسمی
-	-	-	۱	*۰/۷۰۰	*۰/۶۵۷	*۰/۶۶۴	*۰/۸۳۲	مشارکت مذهبی
-	-	۱	*۰/۶۹۰	*۰/۷۰۰	*۰/۶۰۳	*۰/۶۲۸	*۰/۷۹۰	مشارکت خیریه‌ای
-	۱	*۰/۷۹۴	*۰/۷۳۱	*۰/۷۰۹	*۰/۷۱۰	*۰/۷۴۰	*۰/۸۲۹	مشارکت همیارانه
۱	*۰/۸۲۶	*۰/۷۶۴	*۰/۷۷۰	*۰/۷۰۴	*۰/۶۷۶	*۰/۷۳۶	*۰/۸۴۳	ریسک‌پذیری
* معنی‌دار در سطح $P \geq ۰/۰۵$								

به منظور دستیابی به اهداف پژوهش از رگرسیون رنج بهره گرفته شد. کاربرد و تعبیر یک مدل رگرسیون چندگانه مستقیماً به برآورد ضرایب رگرسیون بستگی دارد. توضیح این که اگر متغیرهای مستقل با یکدیگر همبستگی بالا داشته باشند، برآوردها غیرواقعی خواهد بود. چرا که بخشی از واریانس متغیر وابسته که با هر متغیر توضیح داده می‌شود، تا حد قابل ملاحظه‌ای همان واریانس است که با متغیرهای دیگر نیز تبیین می‌شود. در واقع سهم هر متغیر مستقل، سهم مشترک یک یا چند متغیر همبسته با آن است. اگر بین متغیرهای مستقل در رگرسیون چندگانه رابطه خطی وجود داشته باشد، گفته می‌شود که بین متغیرهای مستقل هم راستایی (هم‌خطی) چندگانه^۱ وجود دارد. در این حالت برآورد متغیرها بر مبنای مدل رگرسیون گمراه کننده است و استفاده از مدل رگرسیون را با اشکال مواجه می‌سازد. بنابراین در شرایط وجود هم‌راستایی

1. Multicollinearity

چندگانه تفسیر ضرایب رگرسیون جزئی قرین صحت نخواهد بود. رگرسیون جزئی گویای میزان تغییر در متغیر تابع در اثر یک واحد تغییر در متغیر مستقل به شرط ثبات بقیه متغیرهای مستقل است. بنابراین در شرایط وجود هم راستایی، ثابت نگهداشتن سایر متغیرها از نظرتعریفی غیرممکن خواهد بود (هومن، ۱۳۹۰: ۸۳). در چنین شرایطی از رگرسیون ریح استفاده می‌شود. همان‌طورکه در جدول ۳ مشاهده می‌شود، بین متغیرهای پیش‌بین همبستگی مثبت و معنی‌داری به‌دست آمده است. در مورد این که چه مقدار همبستگی بین متغیرهای پیش‌بین نشان‌دهنده وجود هم‌خطی چندگانه است، اختلاف نظرهایی وجود دارد، ولی در مجموع اغلب صاحب‌نظران ضرایب بالاتر از ۰/۷ و ۰/۸ را به‌عنوان وجود هم‌خطی چندگانه پذیرفته‌اند (Hair et al., 1995: 330). نتایج بیانگر آن است که بین برخی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، همبستگی بالاتر از ۰/۷ وجود دارد که به‌طور نسبی مؤید وجود هم‌خطی چندگانه بین متغیرهای پیش‌بین در پژوهش حاضر است. چنان که در جدول زیر دیده می‌شود، در رگرسیون ریح، ضریب تعیین و ضریب تعیین تعدیل‌شده به‌ترتیب برابر با ۰/۷۵۹ و ۰/۷۵۲ بود ($F=109/84$ و $P>0/000$).

جدول ۴- ضریب تعیین مدل رگرسیونی

مدل	R	R ²	R ² تعدیل‌شده	خطای استاندارد برآورد
۱	۰/۸۷۱۳	۰/۷۵۹۱	۰/۷۵۲۲	۰/۳۸۱۸

چنان‌که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی شامل اعتماد فردی، اعتماد نهادی، مشارکت مذهبی، مشارکت خیریه‌ای و مشارکت همیارانه توان پیش‌بینی معنی‌دار ریسک‌پذیری دانشجویان را دارند. براساس نتایج حاصل از تحلیل رگرسیونی، می‌توان دریافت که رابطه میان اعتماد فردی و ریسک‌پذیری در سطح خطای ۵ درصد معنی‌دار است ($P>0/05$ و $\beta=0/20$). به‌علاوه، ارتباط میان اعتماد

نهادی و ریسک‌پذیری در سطح خطای ۵ درصد معنی‌دار بود ($P < 0/05$ و $\beta = 0/166$). با این حال نتایج نشان داد که اعتماد عمومی تأثیر معنی‌داری بر ریسک‌پذیری دانشجویان ندارد ($P < 0/05$ و $\beta = 0/021$). با نگاهی به جدول ۵ می‌توان دریافت که ارتباط میان مشارکت مذهبی ($P > 0/05$ و $\beta = 0/181$) و مشارکت خیریه‌ای ($P > 0/05$ و $\beta = 0/173$) باریسک‌پذیری، معنی‌دار است. سرانجام، براساس یافته‌ها درمی‌یابیم که مشارکت همیارانه تأثیر معنی‌داری بر ریسک‌پذیری دانشجویان دارد ($P > 0/05$ و $\beta = 0/193$). با وجود این، براساس یافته‌ها تأثیر مشارکت رسمی بر ریسک‌پذیری معنی‌دار نبود ($P < 0/05$ و $\beta = 0/033$). در مجموع معادله رگرسیون استخراج شده برای پیش‌بینی ریسک‌پذیری از رگرسیون ریج به این شرح است:

$$\text{ریسک‌پذیری} = 0/045 + 0/228 (\text{اعتماد فردی}) + 0/217 (\text{اعتماد نهادی}) + 0/185 (\text{مشارکت مذهبی}) + 0/187 (\text{مشارکت خیریه‌ای}) + 0/193 (\text{مشارکت همیارانه})$$

جدول ۵- نتایج رگرسیون ریج

p	t	ضرایب استاندارد		ضرایب غیراستاندارد		
		خطای استاندارد	β	خطای استاندارد	B	
0/468	0/727	-	-	0/136	0/099	ثابت
*0/004	2/175	0/070	0/200	0/071	0/205	اعتماد فردی
*0/001	3/402	0/049	0/166	0/056	0/190	اعتماد نهادی
0/658	0/443	0/049	0/012	0/050	0/022	اعتماد عمومی
0/482	0/704	0/047	0/033	0/048	0/034	مشارکت رسمی
*0/000	3/648	0/050	0/181	0/048	0/176	مشارکت مذهبی
*0/000	3/587	0/048	0/173	0/049	0/177	مشارکت خیریه‌ای
*0/003	3/034	0/064	0/193	0/064	0/194	مشارکت همیارانه
* معنی‌دار در سطح $P < 0/05$ مقدار لمبدا = 0/085						

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی این پژوهش بررسی تأثیر مشارکت اجتماعی (رسمی، خیریه‌ای، همیارانه و مذهبی) و اعتماد اجتماعی (فردی، عمومی، و نهادی) به‌عنوان مؤلفه‌های کلیدی سرمایه اجتماعی بر ریسک‌پذیری دانشجویان دانشکده کارآفرینی بوده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که اعتماد فردی و اعتماد نهادی تأثیر مثبت و معنی‌داری بر ریسک‌پذیری دانشجویان کارآفرینی دارد. یعنی با افزایش میزان اعتماد فردی و نهادی دانشجویان، تمایل به سطوح بالاتر ریسک بیشتر می‌شود. به‌علاوه، یافته‌ها بیانگر آن بود که مشارکت مذهبی، مشارکت خیریه‌ای و مشارکت همیارانه تأثیر مثبت و قابل‌توجهی بر ریسک‌پذیری دانشجویان دارد. بدان معنی که هرچه میزان مشارکت مذهبی، خیریه‌ای و همیارانه دانشجویان بیشتر باشد، در نتیجه ریسک‌پذیری بیشتر می‌توان در فعالیت‌های آنان مشاهده کرد. نتایج این مطالعه با نتایج مطالعات قبلی در زمینه تأثیر اعتماد فردی (Wossena et al, 2015؛ فیروزآبادی و نصرالهی، ۱۳۹۳؛ Heilbrunn, 2005)، اعتماد نهادی (عباس‌زاده و نصرالهی، ۱۳۹۳؛ فیروزآبادی و نصرالهی، ۱۳۹۳؛ Nasrolahi and Jalilvand, 2014؛ Heilbrunn, 2005)، مشارکت غیررسمی خیریه‌ای (علی‌بیگی و همکاران، ۱۳۹۱؛ نصرالهی، ۱۳۹۱)، مشارکت غیررسمی همیارانه (علی‌بیگی و همکاران، ۱۳۹۱؛ نصرالهی، ۱۳۹۱) و مشارکت غیررسمی مذهبی (نصرالهی، ۱۳۹۱) بر ریسک‌پذیری افراد کارآفرین هم‌راستا است. سهم دانش‌افزایی پژوهش حاضر به ادبیات پژوهشی را می‌توان بدین صورت بیان کرد که اولاً در هیچ‌یک از مطالعات قبلی تأثیر تمامی متغیرهای سرمایه اجتماعی (شامل ابعاد سه‌گانه اعتماد اجتماعی و ابعاد چهارگانه مشارکت اجتماعی) به‌صورت هم‌زمان بر ریسک‌پذیری مورد بررسی قرار نگرفته بود. دوم این‌که، مطالعات قبلی در جوامعی غیر از دانشگاه به بررسی رابطه میان برخی از ابعاد سرمایه اجتماعی با ریسک‌پذیری پرداخته‌اند و تاکنون هیچ مطالعه‌ای در کشور روی سرمایه اجتماعی و ریسک‌پذیری دانشجویان کارآفرینی

صورت نگرفته است. اهمیت این مطلب زمانی دوچندان می‌شود که انتظار می‌رود دانشجویان کارآفرینی بعد از دانش‌آموختگی وارد عرصه فعالیت‌های کارآفرینانه شوند و از این رو سرمایه اجتماعی می‌تواند محرکی مهم برای ورود آنها به این عرصه باشد. بنابراین شناخت نحوه و میزان تأثیرگذاری ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی بر ریسک‌پذیری این دانشجویان، می‌تواند به تدوین سیاست‌های اثربخش برای آنها منجر شود. با این حال، تأثیر اعتماد عمومی و مشارکت رسمی بر ریسک‌پذیری دانشجویان معنی‌دار نبود. نبودن رابطه بین این متغیرها برخلاف یافته‌های نصرالهی (۱۳۹۱) مبنی بر تأثیر مثبت اعتماد عمومی و مشارکت رسمی بر ریسک‌پذیری زنان کارآفرین بوده است که این امر می‌تواند ناشی از متفاوت بودن جامعه مورد بررسی در دو پژوهش باشد. دانشجویان به‌ویژه در سطوح تحصیلی بالاتر، ادراکات متفاوتی با زنان روستایی با سطوح تحصیلی پایین در مورد متغیرهای اعتماد عمومی و مشارکت رسمی دارند. به‌علاوه، فرهنگ حاکم بر جوامع روستایی با فرهنگ حاکم بر شهرها و به‌ویژه مراکز آموزشی کاملاً متفاوت است. بنابراین می‌توان انتظار ناهمخوانی این یافته‌ها را با یافته‌های نصرالهی (۱۳۹۱) داشت.

پیشنهادها

در مورد تأثیر اعتماد فردی بر ریسک‌پذیری، می‌توان گفت که وجود فضای اعتماد در روابط با فامیل‌های نزدیک و دور، دوستان، آشنایان و همسایگان، و همکلاسی‌ها سبب می‌شد که دانشجویان تمایل بیشتری به پذیرش ریسک داشته باشند؛ چرا که دانشجویان نوعی حمایت را از سوی این افراد احساس می‌کنند که زمینه‌ساز پذیرش مخاطرات بیشتر در فعالیت‌های پرریسک است. به‌علاوه، دانشجویانی که بخشی از درآمدهای خود را در حساب‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز می‌کردند و مدیران و مسئولان دانشگاه را در پیگیری مسائل و مشکلات دانشجویان مصر می‌دانستند و به صداقت و

درستی رفتار پرسنل دانشگاه باور داشتند، اعتماد بیشتری به نهادها داشتند و این موضوع تمایل به پذیرش ریسک‌های بالاتر از طرف آنها را در پی داشت. بنابراین به مدیران و مسئولان دانشگاه پیشنهاد می‌شود که با رسیدگی به مشکلات دانشجویان، چه در محیط‌های خوابگاهی و چه در محیط دانشکده و نیز تدوین منشور اخلاقی برای ارتقای سطح اخلاقیات در کارکنان دانشگاه، اعتماد فردی را در دانشجویان ایجاد کنند. نتایج حاکی از آن بود که ابعاد مشارکت غیررسمی بر ریسک‌پذیری دانشجویان مؤثر بود. مثلاً هر چه دانشجویان به انجام فعالیت‌های نوع‌دوستانه مثل کمک به مناطق سیل‌زده، جنگ‌زده، و زلزله‌زده و کمک به ایتمام و افراد بی بضاعت بپردازند، مشارکت خیریه‌ای آنها در سطحی بالاتر بوده و گرایش بیشتری به پذیرش ریسک در فعالیت‌های مختلف دارند. لذا پیشنهاد می‌شود که امور فرهنگی دانشگاه، از دانشجویان در فعالیت‌های نوع‌دوستانه کمک گرفته و آنها را به مشارکت در این‌گونه فعالیت‌ها ترغیب کنند. افزون بر این، مشارکت دانشجویان در فعالیت‌های مذهبی از جمله حضور در مراسم جشن و سرور یا عزاداری مذهبی در مساجد یا هیئت‌ها و شرکت در نمازهای جماعت و کلاس‌های آموزش احکام دینی، می‌تواند ریسک‌پذیری بالاتر دانشجویان را در پی داشته باشد. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود که مسئولان دانشگاه، به‌ویژه حوزه‌ امور فرهنگی، به مناسبت‌های مختلف جشن و عزاداری مراسمی را تدارک ببینند و از دانشجویان بخواهند تا در آنها شرکت کرده و درعین‌حال دوره‌های آموزشی دینی را به‌صورت رایگان برای آنها برگزار کنند. سرانجام، مشارکت همیارانه در قالب اموری همچون نگهداری از وسایل و اموال دوستان و آشنایان در غیاب آنها، قرض دادن به آنها یا ضمانت کردن آنها و پیشگام بودن در مراسم شادی و یا عزاداری دوستان و آشنایان، توانسته است روحیه ریسک‌پذیری دانشجویان را ارتقا دهد و آنها را در طیف وسیع‌تری از فعالیت‌های پرمخاطره درگیر کند. بر این اساس پیشنهاد می‌شود که مسئولان دانشگاه بر حوزه فرهنگی بیشتر تمرکز کنند، چرا که امور فرهنگی دانشگاه‌ها می‌تواند در قالب برگزاری مراسم و ارائه مشاوره‌های مختلف، به رشد مشارکت

همیارانه دانشجویان کمک کند. اعتماد عمومی و مشارکت رسمی بر ریسک‌پذیری دانشجویان مؤثر نبود. علت این امر می‌تواند به دلیل شرایط اجتماعی حاکم بر جامعه ایران باشد. مثلاً دانشجویان اظهار می‌کردند که مردم جامعه چندان در صحبت‌ها و رفتارهایشان صادقانه عمل نمی‌کنند و عمدتاً به قول و قرارهای خود پایبند نیستند. به‌علاوه، امانت‌داری از جمله هنجارهایی است که خلأ آن از دید دانشجویان در جامعه احساس می‌شد. چنین وضعیتی به عدم ادراک اعتماد عمومی از سوی دانشجویان منجر می‌شد که در نهایت روحیه ریسک‌پذیری آنها را تضعیف می‌کند. از سوی دیگر، دانشجویان به مشارکت در همایش‌ها و کنفرانس‌های علمی و نیز انجمن‌های علمی تمایل زیادی نداشتند. به‌علاوه، آنها روحیه لازم را برای مشارکت در انتخابات که به دلایل مختلف برگزار می‌شود، نداشتند. این بدان معنی است که مشارکت رسمی در بین دانشجویان پایین بوده است که این مسئله به کاهش روحیه ریسک‌پذیری آنها منجر می‌شد. این پژوهش با محدودیت‌هایی نیز مواجه بود. نخست، یافته‌های این پژوهش به بعد زمانی و مکانی انجام پژوهش محدود است. باید توجه داشت که این پژوهش در شهر تهران و روی دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران انجام شده است. بنابراین برای افزایش قدرت تعمیم‌دهی نتایج باید پژوهش‌هایی مشابهی در سایر دانشگاه‌ها و دانشکده‌ها به‌ویژه دانشکده‌های مرتبط با علوم اقتصادی و مدیریت انجام شود. دوم، با توجه به این که تکمیل پرسش‌نامه‌ها به‌دست دانشجویان و در بازه زمانی بین ساعات کلاسی صورت می‌گرفت، برخی از دانشجویان با شتاب‌زدگی به پرسش‌ها پاسخ می‌دادند که این موضوع می‌تواند نتایج را تحت‌الشعاع قرار دهد. به‌علاوه، با توجه به این که روش نمونه‌گیری غیراحتمالی در دسترس مورد استفاده قرار گرفته و نیز امکان سوگیری وجود دارد، بنابراین تعمیم‌پذیری یافته‌ها محدود می‌شود.

منابع

- ازکیا، مصطفی، و غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۳). *توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران*. تهران: نشر نی.
- انصاری، منوچهر؛ محمود احمدپور داریانی؛ زهرا بهروز آذر. (۱۳۸۹). «ویژگی‌های فردی اثرگذار بر توسعه کارآفرینی اجتماعی در مؤسسه‌های خیریه استان تهران». *توسعه کارآفرینی*. ۸ (۲): ۳۷-۶۴.
- تسلیمی، محمد سعید؛ عباس منوریان؛ مصطفی آشنا. (۱۳۸۵). «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و کارآفرینی درون سازمانی». *فرهن گم‌پریت*. ۱۴ (۴): ۲۷-۵۶.
- ربیعی، علی؛ حکیمه صادق‌زاده. (۱۳۹۰). «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی بر کارآفرینی»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*. ۴۱ (۱۱): ۱۹۱-۲۲۱.
- سلمانی‌زاده، عباس؛ محمدتقی انصاری. (۱۳۸۸). «ویژگی‌های روان‌شناختی کارآفرینان کشور». *فصلنامه رفاه اجتماعی*. ۳۳ (۹۹): ۱۶۷-۱۸۸.
- عباس‌زاده، محمد؛ لیلا نصرالهی وسطی. (۱۳۹۳). «مطالعه نقش مداخله‌گرایانه سازه خلاقیت در تأثیرگذاری اعتماد نهادی بر ریسک‌پذیری کارآفرینان». *دومین کنفرانس ملی جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی*، دی، سالن همایش‌های دانشگاه تهران.
- عبداللهی، حمید. (۱۳۸۶). بررسی رابطه اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی، مطالعه موردی روستای نیک‌نامه از توابع شهرستان شمیرانات. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد توسعه اجتماعی*، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- علی‌بیگی، امیرحسین؛ وحید علی‌آبادی؛ شهپر گراوندی. (۱۳۹۱). «مدل ساختاری مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی مؤثر بر میزان ریسک‌پذیری روستاییان: مطالعه

- کلزاکاران شهرستان کنگاور». *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*. ۱ (۱): ۶۴-۵۹.
- فیروزآبادی، احمد؛ حسین ایمانی جاجرمی. (۱۳۸۵). «سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی-اجتماعی در کلان‌شهر تهران». *فصلنامه رفاه اجتماعی*، ۲۶ (۶): ۲۲۴-۱۹۷.
- فیروزآبادی، احمد؛ لیلا نصرالهی وسطی. (۱۳۹۳). «بررسی رابطه میان اعتماد اجتماعی و روحیه کارآفرینی زنان روستایی، مطالعه موردی: دهستان شیروان از توابع شهرستان بروجرد». *پژوهش‌های روستایی*. ۱ (۵): ۴۴-۲۵.
- نصرالهی وسطی، لیلا. (۱۳۹۱). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با روحیه کارآفرینی زنان روستایی: مورد مطالعه، دهستان شیروان از توابع شهرستان بروجرد. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- هومن، حیدرعلی. (۱۳۹۰). *تحلیل داده‌های چندمتغیری در پژوهش رفتاری*. تهران: نشر پارسا.
- زتومکا، پیوتر. (۱۳۸۶). *اعتماد: یک نظریه جامعه‌شناختی*. ترجمه فاطمه گلابی. تهران: چاپ افست اتحاد.
- Asgari, M. H., Nojabae, S. S. and Ghane, M. (2011). Analysis of the relationship between social capital and organizational entrepreneurship (Case study: Iranian steel industry). *Middle-East Journal of Scientific Research*. (8) 5: 908-912.
- Bhandari, R. B. (2014). Social capital in disaster risk management; a case study of social capital mobilization following the 1934 Kathmandu Valley earthquake in Nepal. *Disaster Prevention and Management*. (23) 4: 314-328.
- Ferri, P. J., Deakins, D. and Whittam, G. (2009). The measurement of social capital in the entrepreneurial context. *Journal of*

- Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*. (3)2: 138-151.
- Gedajlovic, E., Honig, B., Moore, C. B., Payne, C.T. and Wright, M. (2013). *Social Capital and Entrepreneurship: A Schema and Research Agenda*, E, T & P.:455-478.
 - Hair, J.F., Anderson, R.E., Tathan, R.L. and Black, W.C. (1995). *Multivariate Data Analysis with Readings*, 4th ed. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ.
 - Heilbrunn, S. (2005). Entrepreneurship, Social Capital and Community Development: The Case of the Israeli Kibbutz. *Journal of Rural Cooperation*. (33) 2: 111-126.
 - Heineck, G. and Süßmuth, B. (2013). A different look at Lenin's legacy: Social capital and risk taking in the Two Germanies. *Journal of Comparative Economics*. (41) 3: 789-803.
 - Iivonen, S., Kyrö, P., Mynttinen, P., Särkkä-Tirkkonen, M. and Kahiluoto, H. (2011). Social Capital and Entrepreneurial Behaviour Advancing Innovativeness in Interaction between Small Rural Entrepreneurs and Researchers: A Phenomenographic Study. *The Journal of Agricultural Education and Extension*. VOI17, NO.1, pp. 37-51.
 - Kaljee, L. M. and Chen, X. (2011). Social capital and risk and protective behaviors: a global health perspective, Adolescent Health. *Medicine and Therapeutics*. Vol.2, NO.4: pp.113-122.
 - Nasrolahi Vosta, L. and Jalilvand, M. R. (2014). Examining the influence of social capital on rural women entrepreneurship: An empirical study in Iran. *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*. (10) 3: pp.209-227.

- Wagner, J. and Sternberg, R. (2004). Start-up activities, individual characteristics, and the regional milieu: Lessons for entrepreneurship support policies from German micro data. *The Annals of Regional Science*. Vol .38,NO.1,pp. 219-240.
- Wossena,T., Bergera, T. and Di Falcoc, S. (2015). Social capital, risk preference and adoption of improved farm land management practices in Ethiopia. *Agricultural Economics*, Vol46,NO.3,pp. 81-97.